

BUITEN

6^E JAARGANG N^O. 21.

ZATERDAG 25 MEI 1912.

Foto C. Steenberghe.

HET RAADHUIS VAN DE RIJK, ONTWERPEN DOOR LEEGHWATER.

Schnabel sc.

INHOUD:

EERSTE LENTEDAG, VRIJ NAAR HET DUISCH VAN ERICH	
VOGELER, DOOR MICHEL MOK	BLZ. 244
DE MEIKEVER ALS LENTEBODE	„ 244
TRIMTRAM, DE RIETZANGER, DOOR A. B. WIGMAN	„ 245
MUZIEK VAN STILTE (GEDICHT), DOOR EDWARD B. KOSTER	„ 245
DE BEEMSTER. 1612 — 19 MEI — 1912, DOOR MR. A. LOOSJES, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 243 EN 246—250
DE GOUDEN LOOPKEVER, BEWERKT NAAR HET FRANSCH VAN J. H. FABRE, DOOR G. H. PRINSSEN GEERLIGS, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 249
IETS OVER DANSENDE VOGELS, DOOR FOLKLORUS	„ 251
ONDERLINGE ZEILWEDSTRIJD VAN DE KON. NED. ZEIL- EN ROEIVEREENIGING OP 11 EN 12 MEI L.L. ILLUSTR. BLZ. 252—253	
ZEILWEDSTRIJD VOOR WHERRIES OP DEN AMSTEL. ILL. BLZ. 253	
DE JENEVERBES EN HET VOLK, DOOR D. J. VAN DER VEN, GEÏLLUSTREERD	„ 253

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Alle kopij ook die met illustraties, zoomede afzonderlijke illustraties (fotografieën, teekeningen, enz.), gelieve men te zenden aan de redactie, Rokin 74—76, Amsterdam. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

De uitgevers verzoeken beleefdelijk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Het auteursrecht voor den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de Wet van 28 Juni 1881, Stbl. No. 214.

EERSTE LENTEDAG.

DE ramen van mijn kamer staan wijd-open. Op mijn schrijftafel, tusschen de boeken, staan de eerste violetjes, die wij gisteren vonden in den tuin bij een boer. Als de lauwe lucht binnen-ademt en de bloempjes aait, komt een zachte, streelende geur meê in den wind om mijn hoofd.

Nu eens schijnen de wanden te wijken en lijkt de kamer wijd, oneindig wijd, dan weêr komen ze naar elkaâr toe en maken mij zoo bedrukt..

Alle paar oogenblikken moet ik even opstaan en wat heen en weêr loopen....

Uit de vensters van mijn werkkamer heb ik 't uitzicht op de binnenplaats. Zoo'n binnenplaats, die de Berlijnsche huiseigenaren een „tuin" noemen.

Dat was altijd buitengewoon belachelijk. Maar vandaag is daar werkelijk een tuin. Weliswaar staat er slechts ééne tengere linde, maar ze heeft, hoog in den top, reeds fijne bleek-groene blaadjes, die zachtjes wuiven in den zoelen wind.

En de lucht, de lucht is niet grauw, niet troosteloos meer. Het teedere blauw is een innige lentebelofte.

Op het bovengedeelte van het achterhuis glanst de glimlach van een breeden strook voorjaars-zonlicht.

En rondom staan de vensters open, overal.

In vele staan bloemen. Veel primula's met bonte bloesemtrosjes op de slanke stengels. Het mooist zijn die hel, hel-roode. De binnenplaats is niet eng en benauwd, als anders..

Slechts twee vensters van het huis-achterruit zijn gesloten: daar waar de Russische studenten wonen.

Die vreemde menschen met hunne bleeke, zwaarmoedige gezichten. Ook vandaag zie ik ze, zooals ik dat van den winter zoo dikwijls zag, onrustig heen en weêr loopen in hun kamer, een boek in de hand of een sigarette rookend. Heen en weêr, heen en weêr, als dieren in een kooi.

Nu en dan komt een van hen aan 't venster, maar zijn oogen zien niets, zijn geen gasten op 't feest van zon en lucht en bloemen en lindeblâren. Geen trekje, geen glansje van geluk komt op zijn gezicht.

Ik krijg even een rilling, als van weêrkeerende winterkou.

Snel wend ik mijn bliken hooger: naar den gouden zonlichtstrook, die langzaam opschuift naar het dak.

De Vrijdag-middag is de draaiorgel-dag bij ons. Van vier uur af.

Anders breng ik mijzelve gewoonlijk in de voorkamer in

veiligheid. Vandaag blijf ik en bespeur zelfs een zekere feestelijke, spannende afwachting in mij. Haast net als het kleine meisje daar aan den overkant, dat elk oogenblik uit 't raam kijkt of de eerste liereman nog niet op de binnenplaats is verschenen.

Eindelijk komt hij.

En bij de eerste tonen reeds zie ik gezichten aan de vensters komen.

Links, op de tweede étage, staat dat mooie kamermeisje ook. Haar rechterarm omvat de vensterbalk, waartegen haar kopje rust. Zij zingt den wals mée, zachtjes neuriënd, met verliefde overgave.

En reeds zijn een paar kleine meisjes beneden op de plaats aan 't dansen. Licht en gracieus, 'n tikje schuchter....

De vrouw van den portier en een paar andere vrouwen kijken er glimlachend naar en wiegen met de heupen op de maat.

Daar, heel achter, staat de glazenmaker met zijn vrouw; de deur van zijn werkplaats. Het zijn jong-getrouwde menschen; de vrouw heeft eerst kort geleden haar eerste kind gekregen. Zij is slank, bleek en de uitdrukking van haar gezicht is van een wondere bezieling. Haar hoofd neigt zich langzaam naar het kind toe, dat ze in haar arm houdt, dicht tegen zich aan; de oogen staren onafgebroken naar het kleine gezichtje. Haar eene voet heeft zij een beetje naar voren en gewijl zij hem in de maat telkens even opheft van den grond en weêr neêrzet, is haar zacht-bewegend lichaam als een levende wieg voor het kind....

Het is zoo iets eigenaardigs, het bewegen der menschen in de lente, wanneer zij zoo juist de dikke winterkleêren hebben afgelegd. In de vreugde der vrijheid die zekere schuchterheid in de nieuwe zoelte, in 't nieuwe licht....

Een poosje later is al die gratie helaas al te snel verdwenen. Er zijn vele nikkelstukjes naar beneden geworpen en reeds heeft de eerste orgelman het veld geruimd voor een opvolger. En er komt een derde, en een vierde. Er is ook een met een gramaphoon bij....

Plotseling vind ik alles afgezaagd: de muziek, het héële beeld....

De lucht is langzaam grijs geworden.

De zon is weg; een koelte steekt op. Wolken drijven aan. Lila schaduwen, die langzaam aanstopen uit de hoeken, zijn zwart geworden. In de werkplaats van den glazenmaker wordt een geel lichtje ontstoken.

De meeste vensters zijn verlaten en gesloten; de binnenplaats verzinkt allengs in 't duister....

De laatste muzikant is * een man met een harmonika, een lange, magere honger-figuur met een gloeiend, teringachtig gezicht.

Hij laat een paar klagende accoorden hooren en begint dan te zingen. Een verschrikkende stem: ziek, gebroken, huilend.

Er valt een druppel op mijn hand. Er breekt een zware, koude regenbui los. Hagelstenen kletteren er tusschen door. Plots, midden in een schrillen toon, breekt de stem het lied af.

Zóó schrikkelijk was die toon, dat ik onwillekeurig een pas achteruit ben geweken en het venster heb gesloten.

Ik kijk op: nergens wordt een raam geopend, nergens valt een geldstukje naar benede.

Ja tóch — de Russische studenten hebben nu hun ramen opengezet en leunen naar buiten.

Zij zijn de eenigen, die den straatzanger met de gebarsten stem iets toegooien.

Ik schaam mij, zoo het venster willen openen, maar kân niet. Ik blijf staan en kijk naar de overzij, waar die twee sombere menschen in de dichter-wordende duisternis naar de binnenplaats staren....

Nu heb ik mij langzaam teruggetrokken in mijn schemerige werkkamer en zit weêr aan de schrijftafel, waar de violetjes geen geur meer ademen rond mijn warme hoofd.

Lang zit ik nog in het donker te staren.

Tot de bel doordringend trilt en ik een lieve, bekende stem mijn naam hoor uitspreken....

MICHEL MOK.

Vrij naar het Duitsch van ERICH VOGELER.

DE MEIKEVER
ALS LENTEBODE.

DE lente heeft hare boden, die zij achtereenvolgens uitzendt, om hare komst en ontwikkeling aan te kondigen. Zij heeft die niet alleen in de vogelwereld, maar ook in het plantenrijk. Reeds in Maart keert de Ooievaar weder, in April verschijnen de zwaluwen, en in Mei, als het woud zich in zijn groenen mantel heeft gehuld, doet de koekoek zijn blij geroep hooren en weerklinkt in 't kreupelhout het smeltend lied der nachtegalen, als een hoogtij-drang voor de in bruidstooi prijkende natuur. Onder de bloemen vertoon zich het allereerst, in Februari, het sneeuwvlokje, dan volgt de Maartsch viooltje, in April de sleutelbloem (primula veris) — dat liefelijk bloempje van 't geloof, het teeken, dat volgens de overlevering den hemel en de lente ontsluit en daarom in Deutschland *Himmelschlüssel*, ook *Frauenschlüssel*

wordt geheeten — en eindelijk verspreidt de Meibloem bij uitnemendheid, het lelietje der dalen, hare heerlijke geuren. Dat zijn stemmen en verschijnselen in de natuur, die de buitenman met zooveel genoegen kent en waarneemt.

Maar de lente heeft ook in de insectenwereld een heraut, en dat wel in den Meikever — en zijne komst, vooral in groote menigte, maakt een tegenovergestelden indruk, want de landman beschouwt dezen kever als een der grootste plagen. En toch was de kever — in 't bijzonder de Meikever — bij de volkeren der oudheid een voorwerp van godsdienstige vereering! Bij de Egyptenaren was hij geheiligd, een beeld van het inwendig leven en van geheimzinnige zelfvoortbrenging. Zij geloofden dat hij uit kogeltjes te voorschijn kwam, die hij samenbalde en in mest begroef.

De Mei- of Goudkever komt bij verschillende volkeren ook onder onderscheidene namen voor. De Grieken schijnen hem Melo Contha genoemd te hebben, wat men afleidt uit eene plaats bij Aristophanes (Wolken 763): „Verhef uw geest, laat hem vliegen, waarheen hij wil, gelijk de Melo Contha met een draad aan een poot vastgehecht”. Uit deze plaats blijkt tevens, dat reeds in Griekenland, evèn als bij ons, de jongens de gewoonte hadden, den Meikever aan een draad te laten vliegen, en vermoedelijk zal dit wel met het zingen van het een of ander liedje gepaard zijn gegaan. In ons land zingen de knapen bij het laten zwermen van den Meikever, ten platten lande *molenaar* of *mulder* geheeten, het volgende liedje:

Masjepik, masjepik,
Butter op stik
Butter op brood
Morgen is Masjepik dood;
en in Frankrijk luidt het liedje aldus:
Hanneton, vole, vole,
Va-t-en à l'école;

of ook wel:

Berbat vole, vole, vole,
Ton père est à l'école
Qui m'a dit, si tu ne voles
Il te coupera la gorge
Avec un grand couteau de Saint-George.

In de Watterau zingen de kinderen, als zij den Meikever in de hand houden: memmeke, weibeke, weis mir emal dein spiegelcke (de uitgespannen vleugels). De vereering van den Meikever als lentebode vertoont zich, behalve in deze kinderliedjes, ook nog in de gewoonte, om een eersten Meikever plechtig uit het bosch te halen, en dit zou in de 17e eeuw in sommige streken van Sleeswijk de taak der jonge spinsters geweest zijn.

In Zweden bekleedt de kleine goudkever de rol niet slechts van lente- maar ook van liefdebode. De meisjes laten hem in 't voorjaar op hare hand kruipen en zeggen: hij beteekent voor mij de bruidshandschoen. Vliegt hij weg, dan letten zij er op, naar welken kant hij vliegt, want van daar komt de bruidegom. Ook op het aantal zwarte punten op zijn vleugels wordt bijzonder acht gegeven; zijn er meer dan zeven, dan wordt het koren duur, zijn er minder, dan is een rijke oogst te wachten.

Terwijl de kleine Goudkever in Zweden jonkvrouw Maria's Sleutelmeid wordt genoemd, heet men hem in Duitschland *Mariën Käfer*, en dat doet denken dat de kever vroeger aan Frya was gewijd, zooals dan ook Maria, na de invoering van het Christendom, ook wat de namen van vele planten betreft, de plaats dezer heidensche godin heeft ingenomen.

Het Duitsche kinderlied:

Mariënkäferchen flieg aus!
Dein Häuschen brennt
Dein Mütterchen flennt
Dein Väterchen sitzt auf der Schwelle
Flieg im Himmel aus der Hölle,

moet al zeer oud zijn, want een dergelijk lied wordt ook in Engeland gezongen.

Ook plaatsen de jongens in Duitschland den Maria- of ook wel zonnekever op de handen, vragen hem, evenals den Koekkoek „Sonnekieken (zonnenjong) ik frage di, wie lang schall ik leven? een jaar, twee jaar”, enz. totdat de kever wegvliegt, wiens plaats in de zon of in den hemel is!

In de middeleeuwen viel den Meikever geen vereering ten deel, maar was vervolging hun lot. Toen zij namelijk door hun vraatzucht in 1479 hongersnood in Zwitserland verwekt hadden, werden zij voor het geestelijk gerechtshof van Lausanne gedaagd en in weerwil van de welsprekende verdediging van een advocaat uit Freiburg, tot verbanning uit Lausanne's grondgebied veroordeeld.

TRIMTRAM, DE RIETZANGER.

DAT is de naam, dien de Rotterdammers aan een der aardigste moerasvogeltjes gegeven hebben, aan den rietzanger, een vogel, door weinigen gezien, door haast niemand, zelfs niet bij name, gekend, en die toch om al zijn eigenaardige manieren, geluiden en hoedanigheden dubbel en dwars een nadere kennismaking verdient. 'n Eigenlijke rietvogel, zooals de karekiet, is schoenobaenus niet, daarom is zijn Hollandsche naam ook niet goed; in Duitschland heet hij o. a. Uferschillsänger, en in Engeland Sedge-

warbler, wat zooveel beteekent als zeggezanger, een naam, die Thijssse in „Het Vogeljaar” op hem wil zien toegepast, maar die toch ook niet mooi klinkt, hoewel hij in ieder geval doeltreffender is, daar hij bij voorkeur plaatsen bewoont met hooge zeggegrassen, riet en biezén, maar het gelijkvormige, wuivende rietbosch mijdt. Hoe ze in Rotterdam aan Trimtrampje gekomen zijn, is me ook een raadsel, maar toch vind ik dien naam wel aardig.

Ik heb den rietzanger voor het eerst leeren kennen in de moerassige Brabantsche polders, waar ze aan slootkanten en plasoevers bij tientallen in de dichte flora van de schoone, sappig-groene euphorbia, de carex- en juncussoorten, de butomus, de typha enz. nestelen, en waar ze haast net zooveel voorkomen als de montere dikkoppige rietgorzen. Maar die laten zich meer zien, en leven niet zoo verborgen als de rietzangers, wier heele levensgeschiedenis zich afspeelt tusschen de weelderige moerasvegetatie, en die zich zelden aan het menschelijk oog vertoonen. Maar al ziet ge ze niet veel, hooren kunt ge ze des te vaker, want de rietzanger is een verbazend luidruchtig vogeltje, dat van 's morgens vroeg tot 's avonds laat zijn afwisselend gezang over zijn eenzame woonplaats laat klinken, ja, wanneer hij des nachts door visschers, die bij hunne fuiken de wacht houden, wordt opgeschrikt, roept hij zijn verontwaardigde tonen luid over het stille moeras. Dat heb ik meer dan eens meegemaakt. Een luid gesproken woord, een riemslag, het al te harde gekwaak van een kikvorsch of iets dergelijks, is al voldoende om hem aan het zingen te krijgen, en komt ge 's avonds nog laat door het moerasland, werp dan maar eens een steen of een stuk hout in het water, en onmiddellijk begint hij. Hoe zijn gezang eigenlijk is, valt moeilijk te zeggen, want bij zijn omvangrijk repertoire neemt hij ook nog dat van zijn medemoerasgenooten op, die hij waarlijk niet onverdienstelijk nabootst, zoodat het voor den niet-ingewijde vaak moeilijk is te bepalen, hoeveel vogels er wel aan het zingen zijn. Wie echter een weinig van de geluiden der moerasvogels kent, hoort toch steeds weer het karakteristieke knarsende en knorrende in die geluiden, dat aan alle rietzanger-soorten eigen is. Vaak hoorde ik van dezen vogel nog een vrij aangenaam klinkend gezang, dat nogal hoog begint, om langzamerhand al lager en lager te worden, en er zijn zelfs ornithologen, die dat geluid boven de nachtegaalprestaties stellen. Zoo bijzonder mooi heb ik het nooit kunnen vinden.

Laat ik u nu nog vertellen, hoe Trimtram de rietzanger (*Acrocephalus schoenobaenus* L.) er uitziet. Hij is net zoo groot als de kleine karekiet, d. i. 14 c.M., en de bovendeelen, benevens de smalle buitenzoomen van de donkerbruine slagpennen, vleugeldekvederen en stuurpennen, zijn vaalbruinachtig; mantel en de schouders vertoonen wegs meltende, donkere schaftstrepén. Op het midden van den kruin en den bovenkop komt op zwartbruinen grond een vaalbruinachtige, donkergestreepte, overlange veeg voor, aan weerszijden een breede wenkbrauwstreep; de teugel is met een, door het oog loopende, smalle streep versierd, de zijden van den kop en de onderdeelen zijn teer roestgeelachtig, keel, buik en onderdekveeren van den staart lichter, meer witachtig van kleur.

De insecten, waarmee deze rietzanger zich voedt, zijn dezelfde als die, welke aan de karekieten *) tot spijs dienen, maar de nestbouw is zeer verschillend daarvan. Volgens Brehm vindt men het nest op moeilijk toegankelijke plaatsen, soms diep in het moeras, soms echter ook op droog land, maar vaak in zeggegraspollen. In het begin van Juni vindt men de 5 à 6 eieren, die sterk afgerond zijn aan het eene einde, aan het andere vrij spits toelopen. Ze zijn op vuilwitten of grijsachtig witten grond met doffe en onduidelijke vlekken en kieuwelige stippels van bruingrijze en grijze kleur geteekend en gemarmerd. De jongen blijven in het nest, totdat zij volkomen in staat zijn om voor zichzelf te zorgen.

A. B. WIGMAN.

*) Zie mijn geill. artikel over de Karekiet in Buiten 1910, blz. 155.

MUZIEK VAN STILTE.

IJl stille nacht wordt door geen vlaag gekrenkt,
Ik voel dat dit mij lout'ren vrede schenkt.

De heil'ge tijd staat onbewogen kalm,
En stoort niet met zijn wiek den fijnsten halm.

Hij staat onwankelbaar omhoog gericht,
Staart stil den zilv'ren nacht in 't aangezicht.

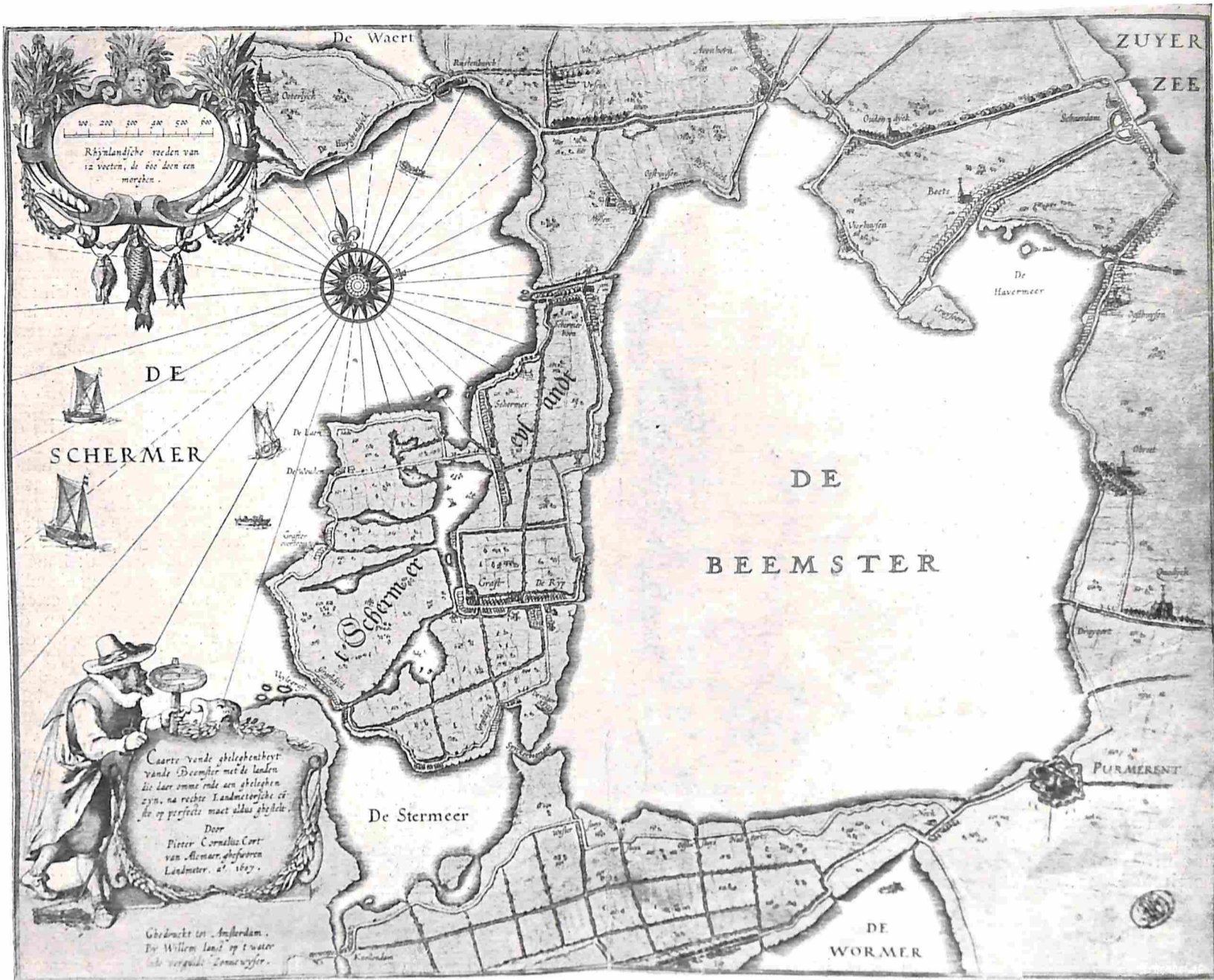
Het diepste zwijgen is alom in 't rond,
Geen flauwste zucht ontstijgt den stommen mond.

Het maanlicht vloeit den effen hemel door
In teed're suizing met der sferen koor.

Zwaar weegt geluk in dit onsterflijk uur
Bij nachtmuziek van wond'ren glans en duur.

EDWARD B. KOSTER.

PLATTEGROND VAN DE BEEMSTER EN OMGEVING IN 1607.

Naar een oude kaart in 's Rijks-prentenkabinet te Amsterdam.

DE BEEMSTER. 1612 - 19 MEI - 1912.

GEEN volk, dat zóó fier op den vadergrond ziet:
 Ons Hollandje hoort ons: *we schiepen het zelve.*

Het zijn woorden dichter, maar ze bevatten daarom niet minder waarheid; vooral van Noord-Holland, het Gooi daargelaten, kan gezegd worden, dat ons voorgeslacht het maakte tot wat het tegenwoordig is. Uit de plassen en moerassen schiep de heerlijkste, vruchtbaarste landouwen. De schatten, die de hand uit de verst verwijderde streken der aarde deed binnenvloeiën in het zich vrij-worstelende Holland, werden aangewend om den strijd te voeren tegen den Spanjaard niet alleen, maar ook tegen een niet minder gevreesden vijand: het water. En het strekt ons zeker tot eer, in Europa alleen tegen dien laatsten vijand veroveringsoorlogen gevoerd te hebben.

Vergelijk de kaart van Holland, zooals het zich in het begin van de 16de eeuw voordeed, eens met die van dezelfde streek twee eeuwen later! Op de eerste ten oosten van de duinstreek benoorden het Y haast meer water dan land. En hoe is dat alles in betrekkelijk korten tijd veranderd!

Een der grootste veranderingen wel bracht de droogmaking van dien wijden waterplas, de Beemster, welk gewichtig feit den 19en Mei driehonderd jaren geleden plaats vond, waardoor we van een gevaarlijk meer verlost en een vruchtbaren polder rijk werden, de schoonste wellicht van ons land.

De Beemster, oorspronkelijk Bamestra genaamd, was eeuwen geleden een rivier, die haar aanvang nam in de Zaan en door de tegenwoordige Beemster en het Havermeer in vereeniging met de Schar in het meer Flevo stroomde. Herhaaldelijk trad de Bamestra bij hevige stormen buiten hare oevers en telkens werden dan groote stukken land door het woelige water verzwolgen. Langzamerhand vervormde de al breder en breder wordende stroom zich tot een woest meer met een omvang van eenige uren gaans, die bij elken storm dreigde te vergrooten. Reeds in 1570 vormde men plannen om het verwoestend element te bedwingen door, zooals men reeds met enkele kleinere meren

gedaan had, het Beemstermeer met dijken te omringen en daarna droog te malen. De onrustige tijden echter maakten, dat er niets van kwam.

Maar toen Holland zich vrij wist van de Spaansche overheersching en van machteloos rebel gevreesde oorlogspartij was geworden, toen ondernemingsgeest en zelfvertrouwen ontwaakten, begon men weer meer aandacht te schenken aan de onstuimige wateren van het Beemstermeer, begon men in te zien dat

Als men het vaderlant in tijts nog wil bewaren
 't Is tijt te vanghen aen, geen kost daer aen te sparen
 't Omdycken dese Meer, die hier beschreven staet
 En wachten niet te lang, eer dattet valt te laet.

Een zestal vermogende Amsterdammers, o.a. Dirck van Os, een der oprichters van de Oost-Indische Compagnie, met zijn broeder Hendrick en de baljuw van Oosthuizen, Lambert Wijn-gaartsz van Vollenhoven, vereenigden zich, om dit grootsche werk tot stand te brengen en den 2ren Mei ontvingen zij van de Staten van Holland en West-Friesland daarvoor octrooi. Nog geen jaar later had de eerste aanbesteding van dijkwerk plaats, en nadat de geheele bedijking, onder de deskundige leiding van Jan Adriaansz. Leegwater — over wien straks meer — in 1610 voltooid was, vingen een dertigtal vaste windmolens (molens met draaibare kappen kende men nog niet en bij elken wind kon dus bij lange na niet gemalen worden) aan, het woelige meer machteloos te maken. Nauwelijks was men hierin geslaagd en had men het meer drooggemalen, of, in 't begin van het jaar 1611, toen een geweldige storm woei, braken de te zwakke dijken door en de Beemster was wederom een waterplas. Men gaf echter den moed niet op, herstelde en verzwaarde de dijken, vermeerdeerde het aantal molens tot 38 en den 19en Mei 1612 lofwaardige dycagie met gelukkigen uitslag bekroond.

Den vierden Juli van datzelfde jaar „doen men de weggen redelycker wyze konde gebruycken” — zooals Leegwater in zijn „kleine Chroniekje” zegt — brachten prins Maurits, de

Foto C. Steenberg.

DE BEEMSTER IN 1912. KRUISING VAN DE VOLGER- EN PURMERENDER WEGEN.

stadhouder, met zijn broeder Frederik Hendrik en gevolg een bezoek aan den polder. Op de plaats, waar thans het Gemeentehuis van de Beemster staat, tevens Hotel-restaurant, het zogenaamde „Heerenhuis”, werd in een daarvoor expresselijk opgeslagen tent een feestmaal gehouden.

En wél was er reden tot feestvieren: een gevaarlijk meer, 9000 morgen lands bedekkende, was tot land herschapen, dat reeds in het eerste jaar van de droogmaking „door des Heeren zegen zo veel overvloedige goede vruchten heeft gedragen, dattet niet wel met de penne en is te beschrijven”. Voornamelijk was „het Coolsaat 't eerste jaar zooveel en overvloedig gewassen”, schrijft Leeghwater in zijn „Haerlemmer-Meer-Boeck”, „dattet geprezumeert werde dat alle de Oly-Moolens in Noord-Holland in dien tijd wel een jaar lank daar op mogten gaande blijven ende genoeg hadden om te werken”.

„Naderhand” zoo gaat hij voort, „heeft de almogende God de Beemster van alles zoo overvloedig gezegent, dattet nu genoegzaam het groote Lust-hof van Noord-Holland is, zoo in weiden, bouwlanden, boomgaarden, huizen en lusthoven”. Ook lusthoven, ja. Want al spoedig gingen de rijke Ammerdammers, wier energie en volharding grotendeels de reusachtige onderneming, reusachtig vooral in dien tijd met zijn betrekkelijk zoo uiterst gebrekkige technische hulpmiddelen, had tot stand gebracht, aan de hoofdwegen van den polder hunne buitenverblijven bouwen, vooral aan den Volgerweg, de zuidelijkste dwarsweg van de Beemster. Waar eens Neptunus placht te razen en te rijzen uit zijn schuimende golven,

Daar jaagt de windhond 't wild, daar rijdt de koets uit spelen:
Men danst, men banketteert in 's koopmans rijke buurt,
Hier lacht de gouden tijd in lieve rustprieëlen,
Die voor geen oorlog schrikt, noch kiel op klippen stuurt.

Zoo kon Vondel zingen. Er is een tijd geweest „datter geen vermaackelijker en lustzinniger weg in Hollandt en was, als de Volger-weg”.

Veel is er veranderd in de Beemster. De windmolens op de ringdijken, in 1877 tot 49 aangegroeid, zijn thans door drie stoomgemalen vervangen. En de tijd, dat rijk-Amsterdam zomerverblijven bouwde en bewoonde in den drooggemalen plas, is voorbij, reeds lang.

Maar nog is de Beemster schoon, nog doet deze streek, die, hoewel ze ongeveer vier M. beneden den zeespiegel ligt, veel meer aan vasten grond doet denken als het omringende hoogere land, dat vroeger het eenige land was in dit gedeelte van Holland,

weldadig aan met zijn weiden en bouwlanden, zijn rijke boerenplaatsen die een scherpe tegenstelling vormen met de popperige houten huisjes buiten den polder en met zijn kostelijke boomgaarden. Zeker, de wegen zijn recht, als met de liniaal getrokken, om de twintig minuten gaans worden ze door een dwarsweg gekruist en men mist hier het schilderachtige van de grillige gebogen lijnen van het oude land, maar hoe mooi zijn overigens die wegen, alle met flink geboomte beplant, op sommige plaatsen zelfs met vruchtboomen, iets héél zeldzaams in deze streken! Hoe mooi is vooral de Volgerweg nog, al zijn de „meer buitens” verdwenen, misschien wel mooier dan toen de Beemster nog slechts korten tijd droog was. In één opzicht zéker tenminste is de Beemster er zeer op vooruitgegaan. Terwijl Betje Wolff nog klaagde over de „diepe en zwaare wegen” des winters in de Beemster en schrijft, dat men in dien tijd dank zij „een schulppad”, nog te Purmerend kon komen, doch buiten dat in de onmogelijkheid verkeerde „de Beemster klei te passeeren”, is nu elke weg op uitnemende wijze bestraat. Op vele plaatsen aan weerszijden van den weg hoog opgaand geboomte, overblijfsel van de tuinen der buitenverblijven. Hier en daar nog een oud monumenteel hek met statige oprij-laan er achter, die thans meest voert naar een welvarend doch weinig-statig modern huis of boerderij. En dan weer uitgestrekte boomgaarden, dan weer vergezichten over den polder, waar de welige weiden liggen gespreid onder het wijde Hollandsche hemelgewelf.

Laat u verlokken, lezers van „Buiten” tot een tochtje naar dit land, waar 't ál spreekt van vruchtbaarheid. Ga van Purmerend uit den polder in, volg de tramrails, zoodat ge al spoedig op den Volgerweg komt en begeef u langs dezen tot den Middelweg, waarop ge na 2 K.M. de „Buurt”, Midden-Beemster, bereikt. Een tocht, waarvan ge geen berouw zult hebben. Al gauw ziet ge, links aan den Volgerweg de poortpilaren met poorthuis van Zwaansvliet, het buiten, in 1628 door François van Os, zoon van den hierboven genoemden Dirck van Os, gebouwd, doch sedert lang gesloopt. Nog twee jaar geleden waren deze pilaren gekroond door twee vrouwenfiguren, die nu echter naar het Rijksmuseum verhuisd schijnen te zijn. Verderop aan den rechterkant de statige poort van „Vredeveld” en dan weer links poortpilaren, door leeuwen gekroond van het oude buitenverblijf „Volgerwijck”; ze doen wat mal bij het karakterlooze moderne huis waaraan ze thans toegang verleen. Even voorbij het ook verdwenen „Rustenhoven” rechts den Middelweg opslaande, staan we voor een huis met karakteristieke gevel van 1682, het oudste nog bestaande huis van de Beemster.

En dan, den ook mooien Middelweg volgende, bereikt men

Foto C. Steenbergh.

DE BEEMSTER. OUDSTE NOG BESTAANDE BOERDERIJ VAN DEN POLDER, GEBOUWD IN 1682.

weldra het centrum, Midden-Beemster, of „de Buurt”.

Hier staat, vlak bij de kerk, schuin tegenover de tegenwoordige, de pastorie, die van 1730 tot 1777 ds. Adrianus Wolff tot woning diende. Zijn vrouw, de bekende en geliefde schrijfster Elisabeth Bekker, bracht daar ongeveer achttien jaar door. Zij die zich aan de zijde van haar echtgenoot niet altijd even gelukkig gevoelde, heeft nochtans voor de streek, waar zij moest wonen, niets dan lof, behalve dan haar hierboven vermelde klacht over de modderigheid van de wegen in den winter. Ze noemt de Beemster „Noord-Hollands lusthof, een oogbetoovrend, zielsverrukkend oord”. In een van haar brieven, in 1774 geschreven aan dr. D. M. Gallandat te Vlissingen, lezen we: „... Onze Republicq heeft geen schooner Oort dan de Beemster gedurende eenen korten zomer. Alles is hier schooner en grooter dan in de oude landen; en het Bijvoeglijk woord „Beemster” is een recomandatie voor de producten. Beemster Peulen - Erten - Koeijen enz. zegt *de allerbeste*. De heele meer is 7 uren in zijn omtrek en wij wonen aan een Laan, die 3 uren lang is, beplant met hooge boomen; ieder ½ uur gaans (men liep toen klaarblijkelijk langzamer dan tegenwoordig. A. L.) kruissen de wegen elkander en op elk vak staat een schoone hooge boom. Niets haalt bij de effenheid der vierkante weiden. De wegen zijn gesoomt met de welvaarendste Boerderijen en met fraaije Plaatzten...”

Het dorp biedt overigens weinig merkwaardigs, doch ziet er met zijn iepen- en kastanjeboomen en zijn lommerrijke markt prettig uit en — zooals alles in de Beemster — welverend.

De meeste boomen hier zijn uit Boskoop afkomstig en dit verklaart het rijmpje, vijftig jaar geleden gemaakt:

Tweehonderd vijftig jaar geleen
Ging hier van mond tot mond
De blijde maar naar Boskoop heen
Van Beemsters droge grond.

Ik houd me er van overtuigd, dat als ge, na dien tocht van Purmerend naar Midden-Beemster, den inwendigen mensch met spijs en drank versterkt, op dezelfde plaats waar drie eeuwen geleden prins Maurits de heuglijke gebeurtenis van de droogmaking vierde, ook in u een feestelijke stemming zal opkomen en een dronk zal worden gewijd aan de ondernemende mannen, aan wie we dit vruchtbare land danken, dat zoo zinrijk in zijn wapen voert: een koe met een rijzende zon.

Vóór de droogmaking lagen aan het Beemster meer eenige bloeiende dorpen. Naar een van die dorpen ten slotte een uitstapje en wel naar de Rijk, de geboorte- en woonplaats van den

beroemden molenmaker en waterbouwkundige Jan Adriaansz. Leeghwater, die zoo'n belangrijk aandeel heeft gehad in de gebeurtenis, welke we nu na driehonderd jaren gedenken.

In de Rijk hadden zich scheepvaart en handel tot groote bedrijvigheid ontwikkeld, vooral sinds den tijd, dat het, hoewel 't geen stad was en dus niet omweld, zich beveiligd kon gaan gevoelen tegen een buitenlandschen vijand. Zelfs haringvisserij en walvischvangst werden er uitgeoefend. Een groote slag trof het dorp in 1654 toen het door een ontzettenden brand grotendeels verwoest werd. Wel wist men de gevolgen van deze ramp weer vrij goed te boven te komen, maar de Rijk was bovendien, nadat alle groote meren in de omtrek drooggelegd waren, zoo langzamerhand in het binnenland komen te liggen en geen wonder dat handel en scheepvaart achteruit gingen, al schijnt men tot de 19^e eeuw er de haringvisserij volgehouden te hebben.

De krachtige, bloeiende handelsplaats van vroeger dagen is de Rijk niet meer, maar nog is het een flink dorp met een welvarend uiterlijk. Aan het bloeiend verleden herinnert het Raadhuis, dat in 1630 gebouwd is en als door een wonder bij den grooten brand in 1654 gespaard bleef. Op de na den ramp onverzwakte geestkracht der bewoners wijst de groote kruiskerk, die spoedig na den brand werd opgebouwd in plaats van de vorige, welke slechts zestien jaren als bedehuis had mogen dienst doen.

Behalve deze bezienswaardigheden, waarover aanstonds uitvoeriger, valt er in de Rijk nog iets merkwaardigs te zien. In de Hoofd- of Rechtstraat staat een eenvoudig huisje van slechts één verdieping, met een gevel waarvan het bovengedeelte, zooals meer in deze streken, van hout is. Op een gedenksteen boven de ramen staat te lezen:

Hier woonden Elisabeth Wolff, geb. Bekker
en Agatha Deken in 1780 en 1781.

Betje Wolff heeft dus eenige jaren na het overlijden van haar echtgenoot nog eenigen tijd met haar geestige vriendin in de nabijheid van den zoo door haar geprezen polder gewoond,

Het reeds even besproken Raadhuis is een sierlijk renaissance gebouw in gebakken en gehouwen steen met een hoogen stoep en topgevels aan drie zijden. Het benedengedeelte dient voor waag. Twee fraaie gevelstenen boven den ingang vertoonen een haringbuis en het wapen van de Rijk. Aan Leeghwater dankt de Rijk dit gebouw; zooals hij in zijn „klein Chroniekje” zelve verhaalt, maakte hij „het bestek, de Teikeninghe en het model” ervan. In den oostelijken muur is in 1875 een gedenksteen aangebracht ter eere van den beroemden bouwmeester.

Over Leeghwater, die in 1575 te de Rijk geboren werd, nog een enkel woord. Hij was niet alleen architect, molenmaker en waterbouwkundige, zeer ervaren in 't maken van sluizen, een man wiens raad zelfs in den vreemde bij waterstaatszaken dikwijls werd ingeroepen, maar ook een bekwaam schrijnwerker en vervaardiger van klokkespelen en torenuurwerken. Een veelzijdig ontvinder kan dus! Maar toch wel het meest bekend als „beminder en liefhebber van Dycagie en droogmaken van Meeren”, zooals hij zich zelf noemt.

Hem danken we het eerste ontwerp van het droogmalen der grootste Hollandsche waterplas, de Haarlemmermeer. Met klem dringt hij in zijn „Haarlemmer-Meer-Boeck” aan op die droogmaking. Doch eerst in 1852 werd zijn lievelingswens vervuld „Dat in dit woeste Meer mogt wassen kruit en gras,

En dat den gront van dien goed koren mogte dragen.”

Zooals men weten zal, is het zuidelijkste der drie groote stoomgemalen, die den Haarlemmermeer op peil houden, naar oorspronkelijk ontwerp van Leeghwater genoemd.

Slechts één merkwaardigheid bevat het Raadhuis van de Rijk; het is een in den loop der tijden verbleekte penttekening van Leeghwater, voorstellende het dorp de Rijk vóór den grooten brand.

In tegenstelling met het Raadhuis is voornamelijk het innerlijk van de Grootte kerk bezienswaardig. Ze is inwendig een zeer fraai gebouw met haar eikenhouten gewelven en banken — waaronder een met een klein relief, Salomo's oordeel voorstellende — die echter — o wansmaak! — alle met de bekende gele verflaag zijn bedekt. Slechts de preekstoel en het sierlijk bewerkte dooplek zijn aan den verschrikkelijken verkwast ontsnapt en dat — mirabile dictu! — dank zij den schilder, die geweigerd heeft ook het schoonste van de kerk te ontsieren. Er kan ten slotte nog gewezen worden op de mooie gebrande kerkraden, door de Noord-Hollandsche steden bij den bouw der Nieuwe kerk aan het zoo zwaar geteisterde dorp geschenken. Elk raam vertoont het wapen van een dezer steden en op het eerste gedeelte van elk raam prijkt een gezicht op de bewuste stad. Het meest trof mij de voorstelling op het middelste raam: een kijkje op de stad Alkmaar.

Naast deze kerk staat de vrij groote, thans te groote kerk der doopsgezinden, die zooals een rechtgeaarde „vermaning” past, weinig bezienswaardigs biedt. Zóóvele doopsgezinden waren er vroeger in de Rijk, dat men zich genoodzaakt zag verscheidene van hen in de vroedschap op te nemen en tot schepen te benoemen, wel iets bizonders in een tijd toen we een Staatskerk hadden.

Voor de overwinnaars in den veroveringskrijg tegen het water, voor den kranigen molenmaker uit de Rijk, zijn geen gedenkteeken opgericht; zelfs in deze dagen, nu een der grootste overwinningen wordt herdacht, is daarvan zelfs niet gesproken. Zoo is de aard van ons volk; en als we heel zelden eens een standbeeld gaan oprichten, dan wordt het leelijk, of 't wordt opgericht voor iemand, die nu niet in de eerste plaats daarvoor in aanmerking komt, of wel we laten het vervuilen, zooals dat van Vondel in Amsterdam's Vondelpark.

Het is in dit geval misschien beter zoo: want schooner dan beeldhouwwerken zouden kunnen doen, hebben de droogmakers onzer polders zichzelf een gedenkteeken geschapen: de vrucht-

*Dit is Leeghwaters Beeldt. Aenschouwers, siet vry toe,
Syn geeft, die alijt werckt, en Nimmermeer wert moe
Aen tgeen zyn Vaderlandt, tot welstant kan verstrecken,
Zich in syn Meer-boeck zal, tendeel den u ontdekken:
Wat d'ander rest belangt, die spreyt zich wijt en breet,
En vat, in syn Vernuft, wat Iemant wift off weet.*

J. d. Keyser, delineant

*J. J. Schipper,
S. Savry Schiedt.*

JAN ADRIAANSZ. LEEGHWATER.

bare weiden van Beemster, Purmer, Wormer en Schermer, waaruit een jubel opstijgt, hun ter eere, die grazige vlakten in het hart van drassig Noord-Holland, van welke de schoonste is: de Beemster.

Mr. A. LOOSJES.

DE GOUDEN LOOPKEVER.

Bewerkt naar het Fransch van J. H. FABRE.

II. HUWELIJSGEBRUIKEN.

IN het voorafgaande artikel is de verdienste van dit dier als verwoed verdelger van rupsen erkend en hem tevens de eer niet onthouden een waakzaam veldwachter onzer tuinen te zijn. Hebben mijn onderzoekingen tot dusverre niets

tot zijn reeds gevestigde reputatie bijgedragen, het vervolg nochtans zal ons het insect van een geheel andere zijde doen kennen. De niet te verzadigen veelvraat, de struikroover, die elke prooi aanrandt, die zijn krachten niet te boven gaat, wordt ook op zijn beurt opgegeten. Wilt ge weten door wie? Wel, door zijn eigen soortgenooten.

Op zekeren dag, terwijl ik in de schaduw mijner platanen, voor mijn deur zit, zie ik er een haastig voorbij komen. Die pelgrim is me zeer welkom, omdat hij de bevolking mijner voliëre met een exemplaar zal vermeederen. Terwijl ik hem in de hand neem, zie ik dat zijn dekschilden een weinig beschadigd zijn. Is hij misschien met een medeminnaar in gevecht geweest? Ja, dat is moeilijk uit te maken. In ieder geval is de wond volstrekt niet ernstig en zie ik daarin geen bezwaar hem bij de vijf-en-twintig anderen in de kooi op te sluiten.

Den volgenden morgen, als ik eens naar mijn nieuwen kostganger ga kijken, vind ik hem dood in de kooi liggen. In den afgelopen nacht hebben zijn makkers hem aangevallen, en hem den buik geledigd, waaraan de geschonden dekschilden, onvoldoende bedekking boden. De gruwelijke verminking heeft de andere lichaams-

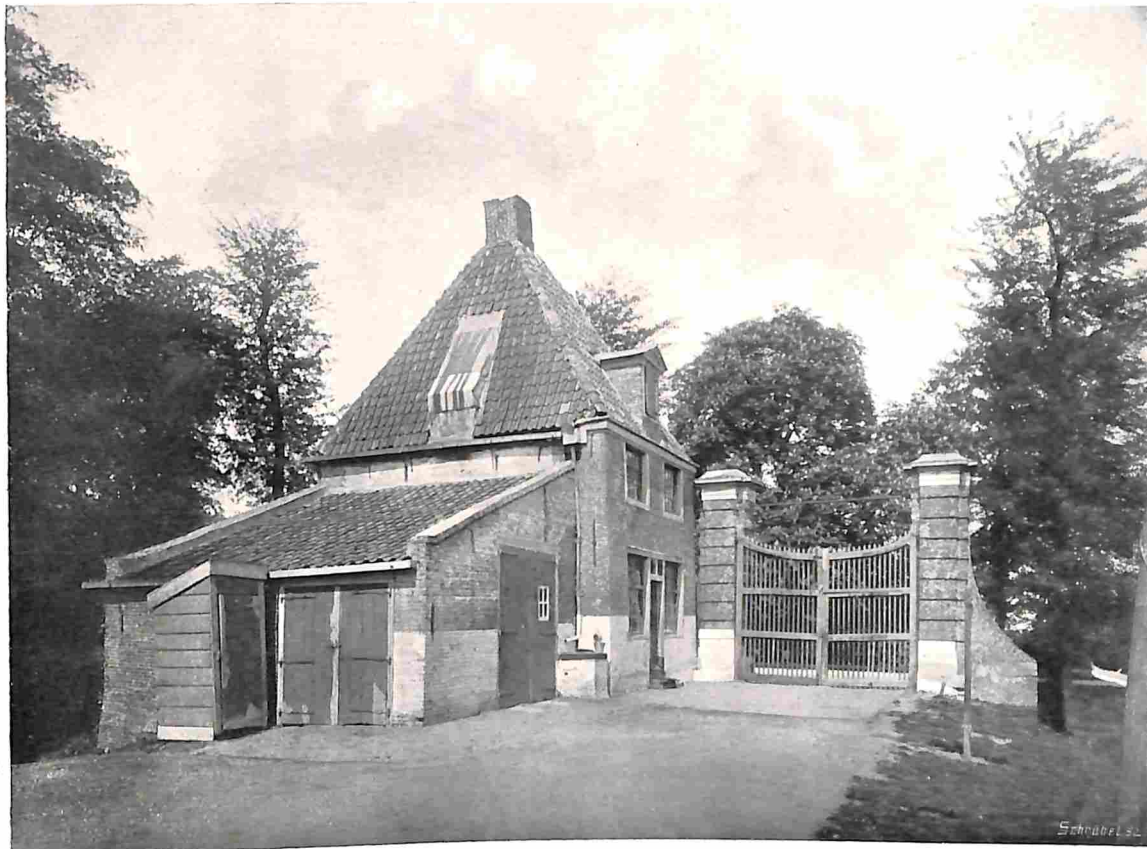

Foto C. Steenbergh.

DE BEEMSTER. WAT OVER IS VAN HET BUITEN „ZWAANSVLIEET”.
DE POORT MET POORTHUIS.

deelen onaangetast gelaten. Pooten, kop, borststuk, alles is volkomen op zijn plaats gebleven, alleen in den buik gaapt een breede opening, waardoor de inhoud verwijderd is. Men ziet slechts een soort van goudkleurig kommetje, gevormd door de beide saamgevoegde dekschilden; dat niet beter te vergelijken is dan met een geleedigde oesterschelp.

Zoo iets had ik niet verwacht, want ik zorg er wèl voor, dat er in de kooi steeds eten genoeg is. Slakken, meikevers, bidsprinkhanen, aardwormen en rupsen worden hun afwisselend in voldoende hoeveelheid voorgezet. Honger mag derhalve niet tot verontschuldiging strekken, dat ze een confrater opgepeuzeld hebben, wiens geschonden wapenrusting zich bij uitstek tot een aanval leende.

Zou het misschien bij hen gebruikelijk zijn, de gewonden af te maken en den buik van hun gekwetsten makker te ledigen? Medelijden is iets, wat bij de insecten onbekend is. Niemand, die zich bekommert om een verminkte, die wanhopig spartelt, niemand die hem te hulp komt. Bij roofdieren nemen de zaken vaak een veel tragischer wending. Daar schieten dikwijls de voorbijgangers op den invalide toe, niet om hem te helpen, maar om eens van den ongelukkige te proeven en zoo 't onderzoek gunstig uitvalt, hem voor goed van zijn kwetsuren te genezen door hem te verslinden.

Het is dus mogelijk, dat de loopkever met zijn geschonden dekschilden door zijn gedeeltelijk onbeschermd achterlijf de makkers verlost heeft, en dat ze in den verminkten confrater een prooi hebben gezien, die 't hun vergund was te verscheuren. Maar eerbiedigen ze elkaar als er vooraf van geen verwonding

sprake is? Schijnbaar bestaat er tusschen hen de meest mogelijke verdraagzaamheid. Gedurende den maaltijd is er van een twist tusschen de gasten nimmer sprake en gedurende de dutjes onder het beschermende plankje evenmin. Mijn vijf-en-twintig logé's dommelen niet ver van elkaar, elk in zijn eigen kuiltje. Alleen als ik het plankje oplicht, ontwakken ze, verlaten hun koel plekje en loopen in alle richtingen heen en weer, zonder elkaar echter kwaad te doen.

Ik meende dus, dat de eeuwige vrede in mijn volière verzekerd was, toen ik in de eerste warme dagen van de maand Juni plotseling den dood van één mijner kostgangers constateerde. In het bezit van zijn ledematen, maar keurig netjes uitgegeten als een oesterschelp, maakte hij de herinnering aan mijn verslonden vriend weer bijzonder levendig. Ik beschouw 't overblijfsel nauwkeurig en behalve de gapende buikopening is alles volmaakt in orde. Het insect verkeerde derhalve in gaven staat, toen de andere hem leeg peuzelden.

Eenige dagen later zie ik wederom een op dezelfde wijze gedooden kever, ook nu zonder dat de deelen der wapenrusting van hun plaats zijn geraakt. Zetten we het cadaver op den buik, dan schijnt hij volkomen gaaf; leggen we hem op den rug, dan is hij hol en heeft geen aasje vleesch meer in zijn omhulsel. Kort daarna vind ik weer een geleedigd overschot, vervolgens nog een en daarna wederom een, zoodat mijn menagerie sterk vermindert, en houdt die moordwoede nog wat langer aan, dan zal mijn volière weldra uitgestorven zijn.

Zouden mijn kevers, door ouderdom verzwakt, hun natuurlijke dood gestorven zijn en zouden de overlevenden zich aan hun lijk te goed doen, of zou de ontvolking plaats hebben ten koste van gezonde en levenslustige makkers? Hieromtrent zekerheid te verkrijgen, is zoo gemakkelijk niet, omdat de moorden gewoonlijk des nachts plaats hebben. Maar met een beetje waakzaamheid ben ik er toch tweemaal in geslaagd op klaarlichten dag zoo'n moordaanslag bij te wonen.

Omstreeks het midden van de maand Juli zie ik een wijfje een mannetje te lijf gaan, kenbaar aan zijn kleinere gestalte (1). De operatie neemt een aanvang. Door het eind der dekschilden op te lichten heeft de moordnares gelegenheid gehad haar slachtoffer aan de rugzijde te grijpen.

Verwoed rukt ze er aan en de aangevallene, levenskrachtig en gezond, verweert zich niet, keert zich zelfs niet om. Zoo hard hij kan, trekt hij in tegenovergestelde richting, om zich uit de geweldige kaken te bevrijden; hij gaat vooruit, of achteruit naarmate hij trekt of getrokken wordt, en daartoe bepaalt zich zijn heele tegenstand. De strijd duurt een kwartier. Voorbijgangers komen langs, blijven even staan, kijken en schijnen zich af te vragen: „Wanneer zal het mijn beurt zijn?” Eindelijk met inspanning van al zijn krachten, slaagt het mannetje er in, zich los te maken en een goed heenkomen te vinden. Men kan er van op aan, dat, als hij niet los was gekomen, het verwoede wijfje hem den buik zou geleedigd hebben.

Eenige dagen later ben ik getuige van een dergelijk tooneel, maar ditmaal met volledige ontkenning. Wederom heeft een wijfje een mannetje van achteren vast, dat vergeefsche pogingen aanwendt om los te komen. Na enige oogenblikken splijt de huid, de wond breidt zich uit, de ingewanden worden uitgerukt en verslonden door de matrone, die met den kop in den buik van haar makker gedoken, 't omhulsel ledigt. Nog enige stuip-trekkingen met de pooten en de ongelukkige is er geweest, doch geenszins betreurd door het meedoogenlooze wijfje, dat haar graafwerk zoolang voortzet, tot er van den overledene niets is overgebleven, dan de tot een schuitje saamgehouden dekschilden en 't ongeschonden voorste deel van 't lichaam. Naar 't verdroogde lichaam wordt verder niet meer omgekeken.

Op deze wijze moeten de mannetjes omgekomen zijn, welker stoffelijk overschot ik van tijd tot tijd in mijn kooien bespeur; op deze manier zullen ook de overlevenden eenmaal bezwijken. In het tijdsverloop van half Juli tot begin Augustus is de bevolking die oorspronkelijk vijf-en-twintig bedroeg, teruggebracht tot een getal van slechts vijf wijfjes.

Was het nu slechts een simpele strijd, een alledaagsch gevecht zoodaals de naijver des levens zoo dikwijls doet ontstaan, dan zou de aangevallene zich zeer zeker omwenden, omdat hij daartoe best in staat is, hij zou den aanval weerstand bieden en elken beet met een tegenknauw beantwoorden. Zijn lichaamskracht maakt hem geschikt voor een gevecht, dat te zijnen gunste zou beslist kunnen worden en we zien daarentegen dat de dwaas

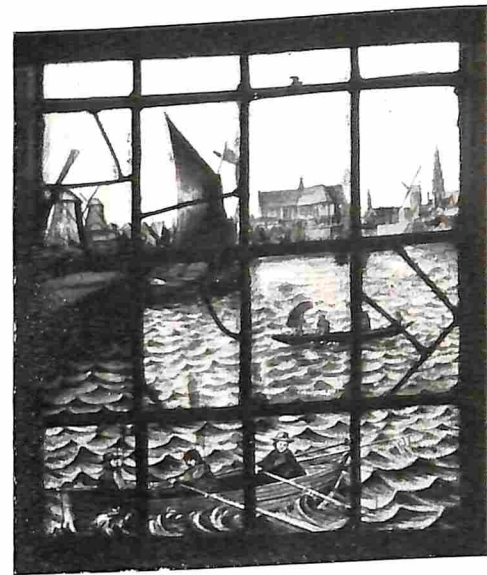

Foto C. Steenbergh.

DE RIJP. GEDEELTE VAN EEN DER KERKRAMEN, VOORSTELLEND EEN GEZICHT OP DE STAD ALKMAAR.

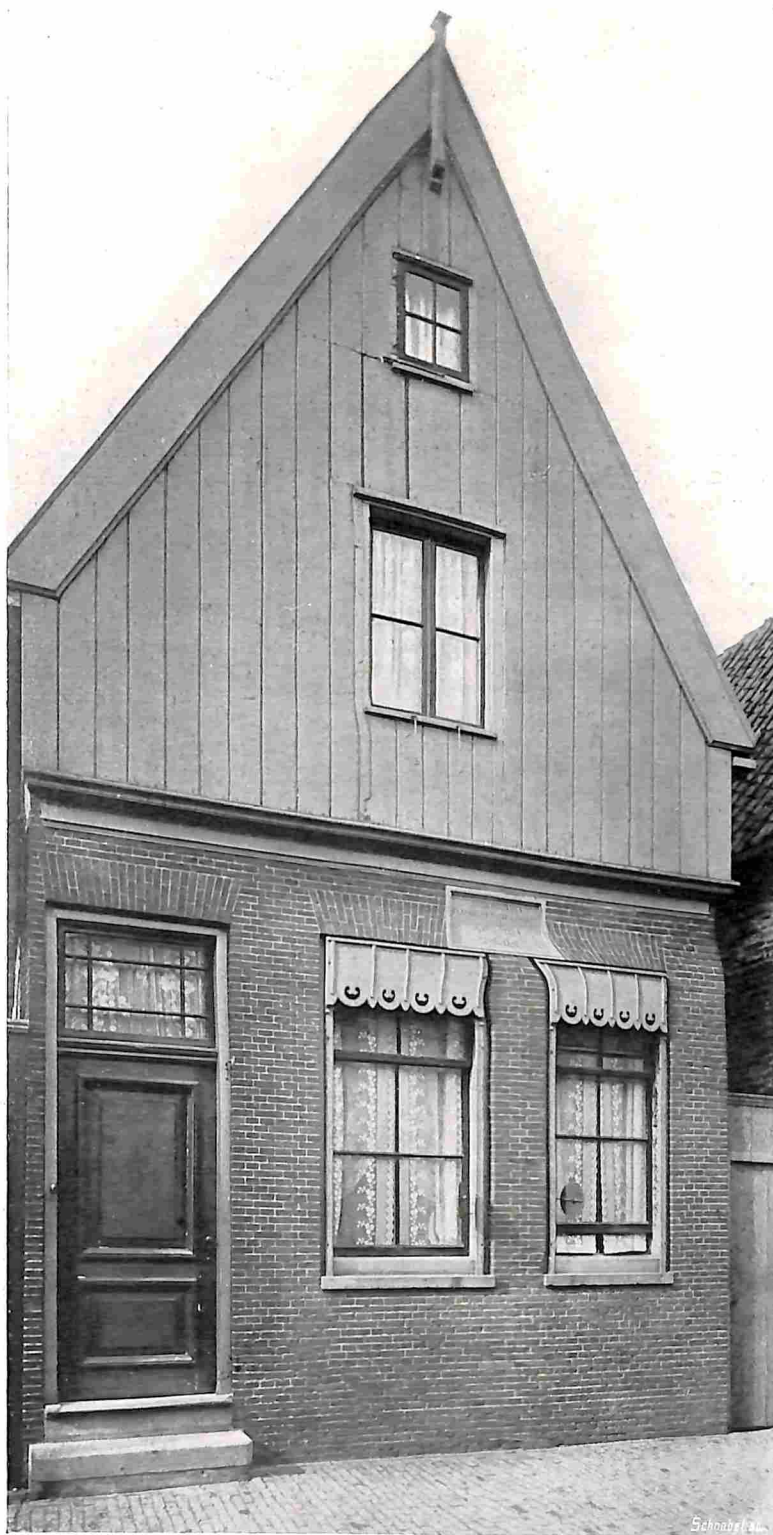

Foto C. Steenbergh.

DE RIJP. HET HUISJE, WAAR E. WOLFF EN A. DEKEN IN 1780 EN 1781 WOONDEN

zich lijdelijk laat verslinden. Het schijnt, dat een onoverwinlijke walging hem belet van zich af te bijten en zich te verweren tegen haar, die bezig is hem te verslinden. Deze lankmoedigheid roept de herinnering aan den Buthus-schorpioen wakker, die zich na 't huwelijk door 't wijfje laat oppeuzelen, zonder zich van zijn vergiftigen dolk te bedienen, welke het wijfje noodlottig zou kunnen zijn; ze doet ons denken aan den beklagenswaardigen bidsprinkhaan. Dat zijn nu eenmaal huwelijks-ritualen waartegen het mannetje niets heeft in te brengen.

De mannetjes mijner „carabische” dierencollectie, die allen achtereenvolgens den dood gevonden hebben, spreken ons van dergelijke gruwelen. Zij zijn de slachtoffers van de wijfjes. Vier maanden lang van April tot Augustus hadden dagelijks teedere ontmoetingen plaats; soms bleef het bij een eenvoudige begroeting maar meestal was de aanraking van inniger aard. Voor dergelijke, vurige temperamenten, schijnt de tijd van liefhebben nimmer te eindigen.

In liefdezaken gaat de loopkever buitengewoon vlug te werk. Zonder voorafgaande aankondiging omhelst, te midden van het gewoel, een voorbijganger het eerste het beste wijfje, nadat dit den kop een weinig opgeheven heeft, ten teken dat ook zij in liefde ontbrand is. Na afloop gaan ze van ekaar, nemen een hartversterking aan een opgediende slak en van weerskanten worden nieuwe huwelijken gesloten, en daarop nog eens andere, zoo lang er mannetjes beschikbaar zijn. Na het feestmaal, de bevrediging der dierlijke lusten, na de liefde, een nieuwe maaltijd; en tot deze verrichtingen bepaalt zich het leven van den loopkever.

Ik heb boven reeds met een enkel woord opgemerkt, dat het aantal wijfjes mijner verzameling in geen verhouding stond tot dat der mannetjes. Ik kan dat alleen betreuren, maar mag mij daarover niet verwonderen, daar het toeval, en niet de keuze me die collectie verschaft heeft. In 't begin der lente is elke loopkever, dien ik maar mocht ontmoeten, zonder daarbij op 't geslacht te letten, me welkom geweest. Eerst later is me gebleken, dat een iewat omvangrijker gestalte het kenmerkend distinctief der wijfjes is. Men kan er zeker van zijn dat, in de vrije natuur het aantal mannetjes niet zoo overheerschend is als in mijn kooi. Bovendien heb ik onder éénzelfden steen nimmer zulk een talrijk gezelschap aangetroffen. Zeer zeker verkeeren mijn kevers dus in buitengewone omstandigheden, waarin ze zich echter best hebben kunnen schikken. Vooreerst hebben ze ruimte genoeg en voor hun verre wandeltochten en voor hun andere liefhebberijen. Wie alleen wil zijn, kon zich afzonderen, wie van gezelligheid houdt, heeft ras „aanspraak” gevonden. Misschien hebben ze 't bij mij nog beter dan buiten in 't vrije veld, niet alleen omdat ik 't hun aan niets laat ontbreken, maar ook omdat in de volière de gelegenheid gunstiger is met ekaar in aanraking te komen. Dit stelt de wijfjes ook beter in staat, zich van de mannetjes te ontdoen van wier liefkoozingen ze niets meer willen weten. Die onmiddellijke nabijheid van de vroegere geliefden moge de wreedheden, waarvan ze het slachtoffer zijn bevorderlijk wezen, ze mag allerminst als de oorzaak er van aangemerkt worden; dergelijke daden van ruw geweld komen maar niet zoo plotseling bij iemand op.

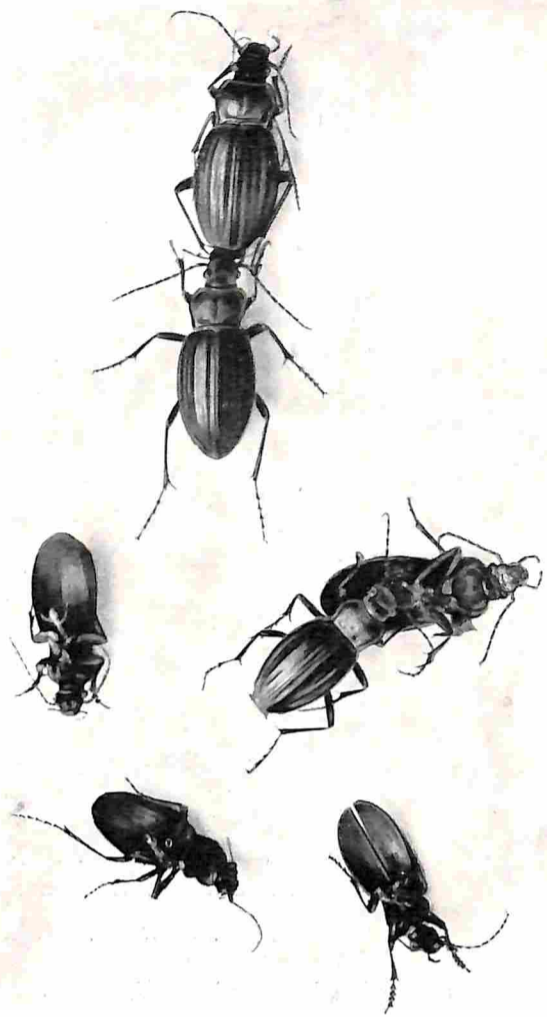
Zal nu ook buiten in 't vrije veld een wijfje, dat na de paring een mannetje ontmoet, hem tot sluiting der huwelijksplechtigheden als een stuk wildbraad opeten. Ik moet eerlijk verklaren, dat het toeval me dit schouwspel nooit heeft doen genieten, maar wat ik daaromtrent in mijn kooi beleefd heb, is voor mij voldoende 2). Wat een eigenaardige gebruiken vindt men bij die kevers, waar de matrone haar echtvriend verorbet als als na de bevruchting hem niet meer nodig heeft. In welke geringe achtting staan de mannetjes in hun huwelijks wetten, dat een dergelijke slachting geduld wordt!

Behalve bij onzen loopkever heb ik deze vlagen van kannibalisme na een tijdperk van liefde ook waargenomen bij den Languedocschen schorpioen en bij den bidsprinkhaan. Ook bij de Locustiden treft men een dergelijken afkeer van den voormaligen geliefde aan, doch in minder stuitenden vorm, daar de verslondene geen levend wezen, maar reeds een zielloos cadaver is. Het wijfje van den Wrattenbijter met haar blinkend voorhoofd vergast zich van tijd tot tijd op een dijbeentje van haar overleden echtgenoot en de gewone sprinkhaan trekt er evenmin den neus voor op.

Tot op zekere hoogte kan de aard van 't beest tot verontschuldiging dezer wreedheden aangemerkt worden. Wrattenbijters en sprinkhanen toch zijn echte vleesch-eters. De wijfjes kunnen geen afgestorvene van hun stam passeeren of ze eten hem geheel of gedeeltelijk op, al was die misschien ook haar geliefde van gisteren. Maar hoe gedragen zich de vegetariërs onder de insecten?

Nadert de tijd om eieren te leggen, dan valt de Ehippiger 3) haar levenskrachten makker aan, opent hem den buik en verzadigt zich aan zijn ingewand. Het goedhartige sprinkhaanwijfje wordt plotseling prikkelbaar; zij slaat hem, die haar voorheen die hartstochtelijke sérénades bracht, verbrijzelt hem de viool, ja, gaat zelfs zoo ver, dat ze eenige hapjes van den violist zelf neemt. Het is dus waarschijnlijk, dat deze moorddadige afkeer van 't wijfje voor 't mannetje na de paring een tamelijk veelvuldig voorkomend verschijnsel is, dat zich voornamelijk bij de vleesch-etende insecten openbaart. Welke beweegredenen daarvoor bestaan? Zoo de omstandigheden me gunstig zijn, zal ik niet nalaten een onderzoek daaromtrent in te stellen.

In de eerste dagen van Augustus is de bevolking mijner volière teruggebracht tot slechts vijf wijfjes, die na de verdelging der

DE GOUDEN LOOPKEVER.

DE WIJFJES, NA DE PARING ZICH TE GOED DOENDE
AAN DE INGEWANDEN VAN DE MANNETJES.

mannetjes geheel andere neigingen vertoonen. Ze verlangen niet meer naar voedsel, ze laten de slak, den bedsprinkhaan en andere, eens zoo welkome lekkernijen, die ik haar voorzet, eenvoudig onaangeroerd, maar verblijven 't liefst onder 't besnuttende plankje, waar ze slechts hoog zelden onder te voorschijn komen. Maken ze reeds aanstalten tot het leggen van de eitjes? Dagelijks breng ik haar mijn bezoek, maar steeds wacht ik te vergeefs; en van eieren leggen is geen sprake. Intusschen naderen de koude Octoberdagen, en vier wijfjes sterven, ditmaal haar natuurlijken dood. De eenige overlevende kijkt er niet naar om, ze heeft thans geen lust de dooden in haar lichaam te begraven, zooals ze eens met de mannetjes deed, die ze bij levenden lijve verscheurde. Ze drukt zich zoo diep in 't zand als de dunne laag in de volière dat vergunt en als we November schrijven en de *Mont Ventoux* zich weer voor de eerste maal in zijn sneeuwmantel hult, dan valt ze, onder 't zand verscholen, in haar winterslaap. Laten we haar daarin niet storen. Ze zal, naar 't zich laat aanzien, den winter wel doorkomen en in 't komende voorjaar voor een dag of zeven het kinderbed houden.

G. H. PRINSEN GEERLIGS.

1) Behalve aan hunne meestal geringere grootte, zijn de mannetjes van den gouden loopkever (en bijna alle andere loopkevers, Carabidae), kenbaar, aan de min of meer verbrede tarsen der voorpooten.

2) Dieren doen in gevangenschap dikwijls abnormale dingen; het is dus best mogelijk, dat in de Natuur dergelijke moordpartijen bij loopkevers niet of hoogst zelden voorkomen. M.a.w., de proeven van Fabre schijnen mij toe geen bewijs ervoor te zijn, dat het verslinden der vrouwtjes door de mannetjes in de Natuur als regel plaats vindt.

3) *Ehippiger vitium Serv.* is een sabelsprinkhaan, nauw verwant aan onze groene Locusta. De vleugels zijn bij beide seksen tot muziekinstrument vervoemd. Deze soort trof ik in vrij grooten getale op de Veluwe aan, bij de militaire legerplaatsen Harskamp en Milligen. In de Natuur zijn ze vegetariërs, doch ze nemen in gevangenschap ook dierlijk voedsel tot zich, ja eten zelfs ekaar op (Oudemans pag. 222). Een aanwijzing, dat ook het ekaar verslinden van gouden loopkevers een verschijnsel kan zijn, dat slechts in abnormale omstandigheden (gevangenschap) voorkomt.

S. L.

IETS OVER DANSENDE VOGELS.

DAT er 7000 à 8000 soorten van vogels op onzen aardbodem leven, weten zeker velen; dat een zeker gedeelte van dit gevleugeld leger de gave van het gezang bezitten, is van algemeene bekendheid, maar dat er eenige dansende vogels bestaan, zal ongetwijfeld voor menigeen een nieuwtje mogen heeten.

Toch is het een waarheid, dat vele mannetjes-vogels tijdens den paartijd hunne gaaikens niet alleen door gezang lokken, maar ook door verschillende houdingen wenschen te bevallen. Daarbij komen vaak vertoeningen voor, die wij niet anders dan danspassen kunnen heeten, of tenminste daarheen moeten leiden.

Foto E. van Elfrinkhoff.

ONDERLINGE ZEILWEDSTRIJD VAN DE KON. NED. ZEIL- EN ROEIVEREENIGING, OP 11 EN 12 MEI L.L.
„DE REE”, EIGENAAR ERICK FELDMANN, TE AMSTERDAM.

Hoe zal men anders beschouwen het gedoe van den *pauwhaan*, als hij met radvormig uitgebreide staart voor het wijfje heen en weer trippelt, van tijd tot tijd blijft stilstaan, en zijn staart ver voorover buigt, zoodat hij op dat oogenblik de pauwen als 't ware geheel overschaduwet.

Maar nog duidelijker vertoont zich dit dansmotief in de houdingen van den *boschhaan* en het *hazelhoen*. Men heeft opgemerkt, dat dit *hazelhoen* soms in werkelijkheid danst voor en rondom zijn familie.

Nochtans wordt de eigenaardigheid om' door schoonheidsbewegingen zijn welbehagen uit te drukken, ook buiten den paartijd bij de vogels opgemerkt. Evenals de menschen, doen zij 't evenwel alleen in gezelschap, om daardoor een algemeene uitdrukking van vreugde te weeg te brengen.

Daar verder de vogels bij hun vlucht een veel grooter gebied voor beweging hebben, dan de menschen, hebben ook hunne regelmatige bewegingen veelal eene uitgebreidheid, die ons aanvankelijk niet aan „dansen” doet denken.

Men zal echter zulke goed geordende groepen bewegingen tot den *dans* moeten rekenen, al hebben zij dan ook uitsluitend in de lucht plaats. Het komt mij voor, dat wij de rondvluchten bij avond, van de *torenzwaluwen* ook als zoodanig moeten beschouwen. Zij vliegen vóór zonsondergang en ook vóór naderende onwreken in groote cirkels, zwevend door de lucht, terwijl zij onophoudelijk een scherp hiii! hiii! hiii! laten hooren. Blijkbaar kan dat geen muggenjacht zijn, daar zij onder 't muggenvangen nooit schreeuwen.

Het eigenlijke *dansen* op de aardoppervlakte is van meer bekendheid. Heeft ons o.m. A. von Humboldt niet bekend gemaakt met den *dans* van den Zuid-Amerikaanschen *rotschaan*? Hij is zoo groot als onze duif, heeft schoone licht-goud-roode vederen met prachtige weerglans. Op gezette tijden, d.w.z. telkens bijna op 't zelfde dag-uur verzamelen deze vogels zich op een open plek in de bosschen. Zij houden van die plek zorgvuldig steenen en brokken aarde of stokken weg. Wanneer ze nu alle bij elkaar zijn, gaat een haan naar voren, waaromheen alle andere vogels zich scharen. Dan begint de haan een soort menuet te dansen, springt en draait soms als een gezwepte tol en houdt niet op, vooraleer hij is afgemat. Dan stapt hij terug, naar de andere kameraden, en een tweede haan vangt den zelfden dans aan.

De reiziger Hudson deelt ons nog mede, dat in La Plata een soort *kievit* leeft, die veel overeenkomst heeft met onze Europeesche, en dikwijls in groepjes van drieën danst. De bewoners daar noemen dezen dans een quadrille. En Hudson voegt erbij, dat deze vogels zooveel behagen scheppen in dat dansen, dat zij die beweging het geheele jaar door van tijd tot tijd uitvoeren, niet alleen overdag, maar ook bij nacht in het maanlicht.

Er zijn ook enkele tamme *kraanvogels* die bij het naderen van den baas (hun meester) of van bekenden, eigenaardige dansbewegingen uitvoeren van blijdschap.

En wordt er door ooggetuigen van den *Auerhaan* niet verteld, dat deze gedurende den paartijd allerlei *dansen* uitvoert, om boven zijn medeminnaars uit te munten?

Een mijner kennissen had een geel-wangige *Kakatoe*. Eens bracht hem een vriend als geschenk een mooie wijfjes-kakatoe

mede, en zette deze in eene kooi op tafel neder. Wat deed de eerste, die een mannetje was? Binnen enkele minuten liep hij met zekeren, gelijkmatigen tred over zijne stang heen en weer, *danste*, turnde, en voerde allerlei kunstjes uit, wat men tevoren nog nooit van hem had gezien.

Het zal niet minder interessant zijn, hierbij mede te deelen, wat een bekend wereldreiziger vertelde over de aan Terpsichore hulde brengende *kliphoen* (*Rupicola elegans*) uit Guyana, en welks huid door de Indianen als sieraad wordt gedragen. Bedoelde vogel is oranje-rood van kleur, terwijl zijne vleugels zwarte randen hebben. Op zijn kop staat een prachtige vederkam, die uitloopt tot op de punt van den snavel. Op een wandeltocht in de omgeving van het meer Amuen in Britsch-Guyana, zoo vertelt hij, maakte mijn gids mij opmerkzaam op een kleine plek te midden van een weeldrigen plantengroei. Op die plek kon men niet eens een grashalmje ontwaren, zoo kaal was ze. Op mijn van groote verbazing getuigende vraag, gaf mijn gids mij ten antwoord, dat wij hier een dansaal der *Rupicola's* voor ons hadden, die pas kort geleden door de gevederde *dansvirtuozen* verlaten was geworden, waarschijnlijk tengevolge van onze luidruchtige nadering. Wij verscholen ons uiterst behoedzaam in het nabijzijnde struikgewas, in de hoop, dat het dansgezelschap terug zou keeren, om zijn afgebroken dans voort te zetten.

Werkelijk hoorden wij na verloop van slechts weinige minuten het eigenaardig tijlpnd geluid der *Rupicola's*. Een voor een kwamen de sierlijke, heerlijk, oranje-rood gekleurde vogels weer aanvliegen. Verscheidene hunner vormden een kring om de dansplaats heen. Andere weer streken op de naastbijzijnde laagste takken der boomen neder. Een der mannetjes wipte in het midden der voor het dansen bestemde plek. Hij begon zijne vleugels uit te spreiden, wierp zijn kopje omhoog, en ontplooidde, evenals de pauw, zijn veeren als een waaier. Daarop stapte hij eenige keeren in een cirkel rond, en krabbelde met zijne pooten over den grond. Dit ging gepaard met een bevalligen, huppelenden gang. De overige vogels zaten nagenoeg onbeweeglijk toe te kijken: zij waren blijkbaar de bewonderende toeschouwers.

Eindelijk scheen het dansende beestje vermoede te zijn. Het deed een eigenaardig gorgelend geluid hooren, waarmede het als 't ware het einde der voorstelling aankondigde. Toen hij het tooneel verlaten had, nam een ander mannetje zijn plaats in.

Zoo traden achtereenvolgens drie hanen voor het publiek op, om zich daarna met een gevoel van trotsche zelfvoldoening wer bij de andere vogels te voegen. Juist wilde een vierde danser blijken van zijn vlugheid en vaardigheid afleggen, toen het geritsel van een tak, die ik tot nog toe omlaag had gedrukt, om het merkwaardig schouwspel beter te kunnen gadeslaan, en dien ik thans onvoorzichtig genoeg losliet, de diertjes deed schrikken. In een oogwenk was het vlugge, vroolijke dansgezelschap weggevlogen. Wij hadden 18 mannetjes en 3 wijfjes kunnen tellen.

Paul Kummer deelt ons nog mede in zijn „*Bilder der Natur*”, dat hij de bevallige bewegingen, het ronddraaien, het opwerpen van den kop, etc. van den *doffer* (mannetjes-duif) gedurende den paartijd houdt voor eene dansoefening.

Mogelijk zijn deze minne-wekkende toeren nog wel bij meerdere gevleugelde minnaars opgewekt.

FOLKLORUS.

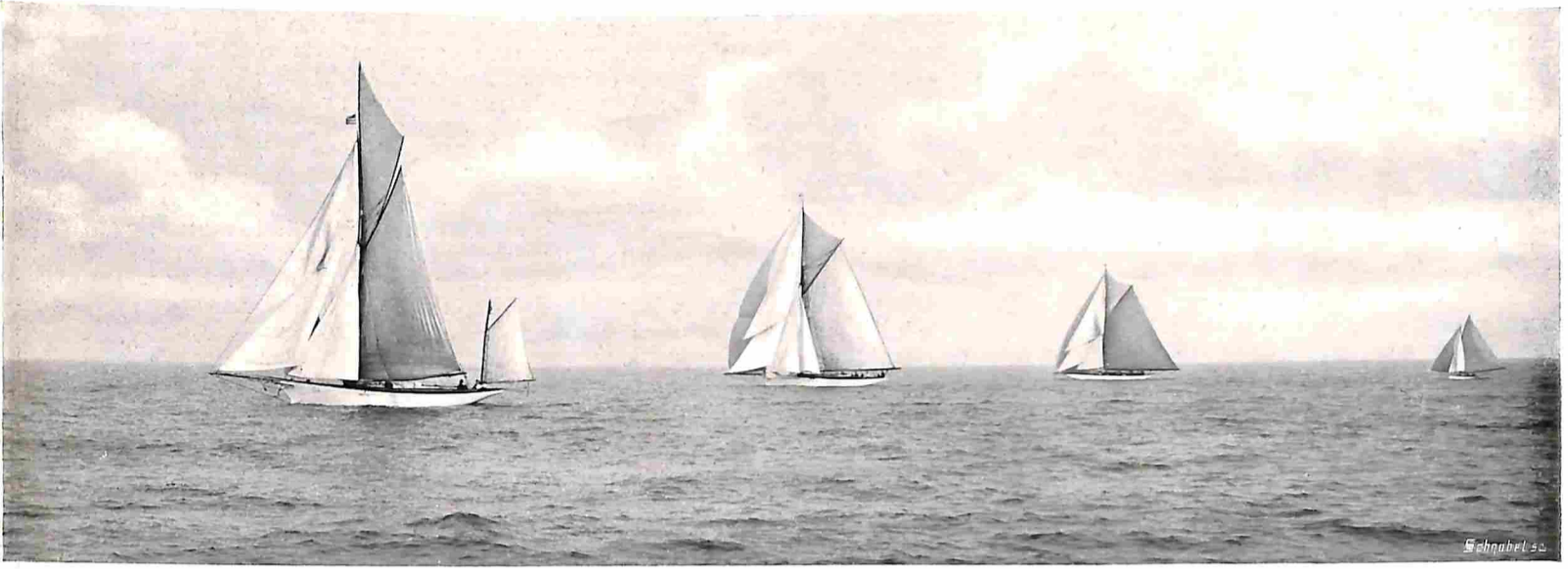

Foto E. van Elfrinkhoff.

ONDERLINGE ZEILWEDSTRIJD VAN DE KON. NED. ZEIL- EN ROEIVEREENIGING, OP 11 EN 12 MEI L.L.
OP DEN VOORGROND DE „VESTA", EIGENAAR J. G. JISKOOT; VERVOLGENS „NEVER MIND", EIGENAAR D. B. VAN VLOTEN;
DAARACHTER DE „DAVOS II", EIGENAAR C. VERMEER, TE DEVENTER; EN ALS LAATSTE „ZEEPAARDJE", EIGENAREN
J. SMIT EN EN H. C. SURIE JR., TE AMSTERDAM.

DE JENEVERBES EN HET VOLK.

NOG herinner ik me levendig mijn eerste ontmoeting met Juniperusstruiken! — Dat was op een sterk heuvelige heide, achter „het onzalige Bosch" ten Noorden van den Essop, waar ze bij honderden greien en het heide-landschap een zeer romantisch karakter geven.

Of het nu kwam door den langen afstand, welke ik afgelegd had of door de drukkende atmosfeer of wel door de loome harsgeuren, die uit een nabijzijnd dennenbosch kwamen,.... ik zou 't u niet durven zeggen, maar zeker is het, dat ik daar in de blauwe verkwikkende slagschaduw van een breed-bossig uitgegroeiden jeneverbes heb gedut, gedoezeld.... gesluimerd wellicht, doch slapen was het niet, want ik weet heel goed hoe ik me nog allerlei beelden voor den geest haalde, waarin de Juniperus heilzaam werkte.

Want er is mij geen struik bekend, die zulk een groote en veelzijdige rol vervult in het bijgeloof en de volksgeneeskunde als onze stoere heibewoner.

Reeds het uitrusten in zijn schaduw wordt als heilzaam beschouwd. Die dus zeer moe is, legge zich in de schaduw van een struik neer en spoedig zal alle moeheid en loomheid verdwenen zijn. Dit bijgeloof is zeer verspreid en men vindt het zelfs terug in Tirol, waar de wandelaar een takje kranewit — zooals de jeneverbes daar heet — op den hoed steekt om niet moe te worden of de voeten stuk te loopen bij 't bestijgen der bergen.

Dat Jeneverbessen in de geneeskunde hoog stonden aangeschreven meldden de oude kruidenzoekers van Angelen en Dodonaëus reeds zeer uitvoerig. Ook vindt men in de „Herbarius, Kruyt en Bloemhof" van 1663, bl. 120, een eigenaardige eigenschap van de kolen vermeld: „de gloeiende kolen van geneverhout in haer eygen assche bedekt, blijven eenige maenden glimmende, jae een geheel jaer". Wie het niet gelooven wil moet het maar eens experimenteel onderzoeken.

Overall is de werking van den jeneverbes een weldadige en vooral bij diestallen, het bezweren van booze heksen en tooverkollen moet onze heibewoner gewichtige diensten bewezen hebben.

Zoo vertelt Sloet ons, dat men in Westfalen een heel een-

voudig middelje heeft om gestolen goed terug te krijgen. Men gaat dan naar een Jeneverbes, buigt haar met de linkerhand naar het Oosten op den grond en zegt: „Wachholder, ik buk en druk je neder tot dat de dief aan N.N. het gestolene heeft teruggebracht". Op den nedergebogen struik wordt dan een steen gelegd die er zoo lang op blijft liggen tot dat de bestolene het zijne terug heeft. Die steen wordt juist op dezelfde plaats teruggebracht waar hij genomen was. Wanneer dit echter geschiedt vertelt de schrijver wijselijk niet!

In Zuid-Duitschland speelde de Juniperus in het landleven een zeer gewichtige rol tegen het geheimzinnige en onheil aannemende wezen, dat als Bilwissnijder bekend stond; bij Van der Schueren en Kiliaan „billewitte" geheeten. Dit is een allervreemdste product, rijdend op een zwarten bok, met kleine sikkels aan de voeten, soms een zelfs aan den grooten toon! Verder is deze gevreesde sinjeur aan den linkervoet nog gewapend met een schaar of mes. Zoo rijdt en rost hij door de rijpe korenvelden, waar hij het afgesneden graan geheel of gedeeltelijk meeneemt! Vooral verricht dit wezen zijn boos werk in de avonden vóór of in den morgen van den langsten dag, doch ook 15 en 29 Juni. St. Veit en St. Petrus en Paulus zijn gevaarlijke dagen. Juist tijdens het luiden der klokken verricht de snoodaard zijn verwoestenden arbeid, en daarom duurt dit dan ook op die dagen korter, dan gewoonlijk. De dader is onzichtbaar voor het groote publiek; slechts enkele uitverkorenen — Quatertemper- en Zondagskinderen — kunnen hem zien, en alléén dan nog, als men in de balken boven den dorschvloer wiggen van de jeneverbes slaat, welke op Palmzondag gewijd zijn. Dan moet de schuldige zich vertoonen en wanneer men hem bij zijn naam noemt moet hij sterven.

Soms echter is het koren betooverd en loopt dan vanzelf naar den Bilwissnijder, maar dit kan belet worden door bladeren en vruchten van de jeneverbes links over de deelen te snijden, zeggende: „Neem wat je toekomst". Een ander verdedigingsmiddel wordt daarin gevonden, dat in de eerst gemaaide schoof een jeneverbestakje gebonden en die schoof het eerst gedorscht wordt.

Hoe duister en belachelijk ons dit alles ook moge toeschijnen, in die oude tijden werden dergelijke feiten hoogsternstig opgenomen en bij ontdekking streng gestraft. Zoo komt bijv. in de

Foto E. van Elfrinkhoff.

ZEILWEDSTRIJD VOOR WHERRIES OP DEN AMSTEL, TUSSCHEN OMVAL EN KALFJE, 12 MEI L.L.
WINNER VAN DEN BEKER EN PLAQUE: DE „SVALAN" VAN DE ROEIVEREENIGING WILLEM III, EIGENAAR J. H. SCHMITZ.

oude Beiersche volksrechten de bepaling voor, dat wie zich een anders oogst door tovermiddelen toeigent (dus een Bilwis-snijder) — *malificus artibus initi averit* — gestraft zal worden met een boete van 12 solidi.

Willen wij de gevallen noemen, waarin bij hekserij de hulp van *Juniperus* werd ingeroepen, dan zouden wij kolommen kunnen vullen. Toch kan ik niet nalaten eenige staaltjes van heksen-bezweering met jeneverbessen even aan te stippen!

Zoo werden in Z.-Duitschland door een priester of huisvader door het branden van wierook en jeneverbessen met negen soorten reeds vooraf gewijde kruiden vermengd, de gebouwen beroekt als een krachtig en probaat middel tegen heksen en booze geesten. Als aan deze ceremonie voldaan is, schrijft de priester met een gewijd stuk krijt op alle deuren de eerste letters der namen van de drie koningen.

Om de booze geesten op Rügen uit het huis te houden, legt men bij het bouwen een takje van den struik onder den eersten steen en wanneer de karnboog van het roodachtige jeneverbessenhout gemaakt is, dan zal geen heks kunnen tegengaan, dat de boter zich van de melk afscheidt.

De bessen van onzen taaien heester zijn botanisch merkwaardig, daar ze gevormd worden door de drie bovenste vruchtbladen van den kleinsten kegel die met elkaar vergroeien, vleezig worden en een zwart-bruine bes vormen, welke met een blauwachtig waas overdekt is. Zooals ik als algemeen bekend mag veronderstellen, worden deze bessen in de jeneverstokerij gebruikt; zij geven den eigenaardigen smaak aan dezen drank.

Zoowel de jeneverbes-olie als de bast, en de naalden worden aangewend tegen een groot aantal kwalen en ongemakken. Vooral als afdrijvend middel hebben de vruchten zich een wellicht veel te hooge en zeker te algemeene reputatie verworven, wat meermalen aanleiding heeft gegeven tot een verkeerd gebruik. Ook maakt men van een soort *Juniperus* (*J. Oxycedrus* L.) de zoogenaamde „Huile de Cade”. Deze laatste soort is merkwaardig wegens zijn vruchten, die bij volle rijpheid een grootte van een erwt verkrijgen en overdekt worden met een zeeegroenachtig waas. Hij is niet inheemsch maar komt voor op de rotsachtige heuvels van Zuid-Frankrijk en Barbarije. Van de overige soorten stippen wij aan de *J. Sabina*, die 4 à 6 voet hoog wordt, beroemd door zijn geneeskrachtige eigenschappen op allerlei gebied, en vooral bij Russische stammen vereerd als een krachtig middel tegen tooverij; *J. Phoenicea* L., een struik van 7 à 10 voet, zeer sterk vertakt met kleine als dakpannen over elkaar liggende naalden met bolvormige geelachtige vruchten, voorkomend in Zuid-Frankrijk en Noord-Afrika, en ten slotte *Juniperus Virgiana* L. Met dezen laatste conifeer zijn belangwekkende proeven genomen, zoodat wij er iets langer bij zullen stilstaan.

Evenals de Douglas-spar en de Weymouthspij heeft men ook deze jeneverbes in het groot aangeplant en wel met het oog op zijn hout. Want het is van dit jeneverbessenhout, zoo heel dikwijls verkeerd „ceder”hout genoemd, dat het meeste potloodenhout gemaakt wordt.

Bij Stein in de nabijheid van Neurenberg, waar de wereldberoemde firma Faber haar potloodfabrieken heeft, is men tusschen 1870 en 1880 overgegaan tot den aanplant van uitgestrekte bestanden.

Na ongeveer 30 jaar hadden de randboomen van dit jeneverbessenwoud een omtrek van 0.50 M. en die binnen in het bosch stonden maten slechts 35 M. in omtrek, terwijl de gemiddelde hoogte ± 15 meter was! De betrekkelijk zeer langzame stamontwikkeling zal ook wel beïnvloed zijn door de weinige ruimte welke de boomen hadden (ze waren als 2 x verspeende plantjes op 1.10 M. verband geplant) maar ook vrij staande exemplaren moeten zich niet bijster vlug ontwikkelen, zoodat een jeneverbessenwoud wel imposant, doch weinig winstgevend kan genoemd worden. Leonard A. Springer is van meening, dat de gemiddelde stamomtrek na ± 40 jaar 45 à 50 cM. zijn zal, een

enkel kan onder gunstige omstandigheden 60 cM. meten, doch vele jaren zullen er dan nog moeten verlopen om stammen te krijgen die voor „sigarenkistjeshout” geschikt zijn, dat ook van den Virginischen zoogenaamd „rooden” Ceder afkomstig is.

Het is dus gebleken dat jeneverbessen als „woudboom” geen of slechts geringe geschiktheid bezitten. Wil men ze toch aanplanten dan moet het zijn als tusschenbeplanting in een gerengd bosch. Aan den bodem stellen zij weinig of geen eischen, maar een zavelachtige zandgrond is hun toch het liefst, zoodat de Veluwe dan ook een waar *Juniperus-dorado* op vele plaatsen is.

Ziet men op groote heivlakten laag op den dorren grond gedrukte, korte bossige struiken, een geheelen bouw om de aangierende heiwind zooveel mogelijk over de struiken heen te laten gaan, in bosschen, waar hij betere voeding krijgt en een minder harden strijd om het bestaan te voeren heeft, geeft hij ons krachtige, slanke immer-groene zuilen te bewonderen. Zoo ken ik een waren reus onder de Vaderlandsche jeneverbessen van zeker wel 6 meter hoog! Waar hij staat? Wel in het Leuvenumsche bosch, het prachtige natuurgedenkteken, dat in

het jaar 1910 eigendom werd van de zoo nuttige en sympathieke Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten! Wanneer men deze zuil vergelijkt met de *Juniperus* van de heide, dan heeft men het armoe-type tegenover het weeldetype, doch daarom is het eerste niet het minst schilderachtig.

Dat de *Juniperus* er verdedigingsmaatregelen op na houdt, zal ieder weten, die zich wel eens bij het plukken der bessen geprikt heeft en daarbij voelde, dat de stekels goed „doorprikken”. Trouwens het is best te begrijpen, dat onze *Juniperus* zich wapenen moet! Was dat niet het geval, dan zouden de schapen al heel gauw de jeneverbessen van de heide doen verdwijnen, althans als ze bestand bleken te zijn tegen de zeer eigenaardige aetherische olie, welke juist aan den jenever den zoo bijzonder „pikanten” smaak geeft, doch die voor plantenetters wellicht minder aangenaam zal zijn. Maar op de scheidkundige werking vertrouwt onze heidebewoner blijkbaar niet al te sterk, immers hij is geducht gewapend met mechanische verdedigingsmiddelen.

Wordt schapenbezoek afgeveerd, een vogelvisite is hem zeer welkom. Vooral de kramsvogels eten de met harsholten voorziene bessen wel en zorgen natuurlijk ook voor de verspreiding, iets wat men van een fatsoenlijken bessenetenden vogel verwachten mag. Lang niet overal vindt men echter den karakteristieken struik. Hij is als 't ware „menschenhuw” en komt alleen voor in streken, waar de cultuur de oorspronkelijke plantengroei niet heeft verdrongen.

Heerscht er tot op den huidigen dag nog steeds een zekere verwarring in de benaming der coniferen in het algemeen: ook onder de Jeneverbessen wordt dikwijls met groote willekeur de nomenclatuur te kort gedaan. Zoo gebruiken de boomkweekers ook nog veel te veel den naam ceder voor boomen, die geen ceders zijn, en veel tuinlui kunnen met geen mogelijkheid de verschillende soorten „zevenboomen” uit elkaar houden. Toch worden ze om hun groote sierlijkheid in tuinen en plantsoenen veel aangeplant.

De mooiste en grilligste Jeneverbes, welke ik ooit op mijn natuurzwerftochten mocht ontdekken, stond in het prachtige pinetum Valkenburg te Oosterbeek. Dat was een wonderstruik, die u in zijn karakteristieken groei en sierlijke pluimen aan geheimzinnige sprookjes-illustraties herinnert. Veel zou ik over dezen boom kunnen schrijven, maar dit voert mij nu buiten mijn bestek, want het is een gekweekt exemplaar en in dit artikeltje wil ik me meer in 't bijzonder bepalen tot mijn Jeneverbessen, die, vergeten op de eenzame heide, toch ook hun eigen geschiedenis hebben en vooral in het volksgeloof en de volksgeneeskunde hooge waarde en achting mochten onder vinden.

D. J. VAN DER VEN.

Foto R. Tefc.

DE JENEVERBES, BLOEIEND.